Apărarea secretului de partid şi de stat în România lui Gheorghiu-Dej (1948-1965)

Alina Ilinca

Liviu Marius Bejenaru

Spionul şi secretul de stat

Ca urmare a goanei nepotolite în căutare de informații a statelor, secolul XX a fost numit, pe drept cuvânt, „secolul spionului”. Este util de comparat, în acest sens, numărul de peste 200.000 de spioni pe care îi avea Uniunea Sovietică la apogeul puterii sale şi armata de spioni ceva mai mică a Statelor Unite[1], pentru a înțelege cât de profund s-a amestecat în istoria lumii spionajul, definit drept activitatea de achiziționare a informațiilor situate la granița dintre informația gri (surse private) şi informația neagră (surse ascunse)[2].

Deoarece o parafrazare a cugetării lui Francis Bacon spune că, întrucât cunoaşterea înseamnă putere, strângerea de informații despre capacitățile şi intențiile inamicilor reali, potențiali, şi uneori presupuşi, atât pe plan extern cât şi intern este un aspect vital al comportamentului unui stat. Odată inventată, agenția de informații s-a transformat într-un vis birocratic[3]. Dar, cu toate că acest lucru a dat o mai mare coerență birocrației informaționale guvernamentale, esențială a rămas, în scopul evitării surprizelor strategice sau politice, analiza şi interpretarea informațiilor dobândite. Este de ajuns să amintim numai că, în timpul războiului rece, cele două superputeri, U.R.S.S. şi S.U.A., au obținut numeroase succese în activitatea de spionaj, dar au falimentat grav în ceea ce priveşte analizarea şi prognozarea cursului evenimentelor în lume.

Spionajul a fost întotdeauna înțeles ca activitatea asumată de celălalt. Cu alte cuvinte, dacă noi furăm secretele altuia acesta-i eroism, în timp ce dacă ni se fură secretele asta se numeşte josnicie[4]. Astfel, dacă dobândirea de informații a devenit o componentă a organizării statale, alte roluri asociate, cum ar fi contrainformațiile

[1] Ernest Volkman, *Spionii. Agenți secreți care au schimbat cursul istoriei,* Editura Albatros, Editura Universal Dalsi, Bucureşti, 1996, p.12.

[2] Gérard Desmaretz, *Totul despre spionaj. Ghid practic de informare clandestină,* Polirom, Iaşi, 2002, p.7.

[3] Phillip Knightley, *The second oldest profession. The spy as bureaucrat, patriot, fantasist and whore*, Andre Deutch, London, 1986, p.3.

[4] Alain Dewerpe, *Spionul. Antropologia secretului de stat contemporan*, Editura Nemira, Bucureşti, 1998, p.32.

(acțiunea prin care îi împiedicăm pe alții să strângă informații), inducerea în eroare (răspândirea de informații false, dezinformarea), acțiunile ascunse (războiul politic sau subversiunea), precum şi ceea ce numim adeseori secret de stat (cunoştințele protejate de tăcere) au făcut, la rândul lor, obiectul unei organizații birocratice guvernamentale.

În ceea ce priveşte „secretul apărat", acesta include toate cunoştințele de care dispune şi toate obiectivele pe care le urmăreşte un stat (deci o mare parte din activitatea de administrație şi producție), un guvern, un partid, un grup sau un individ (deoarece chiar şi dincolo de elementul statal, adică în societatea politică, există momente în care starea de fapt a câmpului politic balansează în jurul secretului)[5]. Aceasta poate să însemne totul sau adesea să nu reprezinte nimic, deoarece definiția legală este o cochilie goală, gata să accepte orice conținut în numele siguranței cetății politice sau al unuia din membrii ei în fața adversarilor. Pentru că, definitoriu pentru secretul de stat este funcția acestuia de a rezerva, de a limita informația şi de a trasa o limită între inițiați şi excluşi[6].

În afară de serviciile speciale de contrainformații, există un întreg aparat guvernamental şi organisme specializate pentru apărarea secretului de stat. De la protejarea „secretelor principelui" - cardinalul Richelieu, prim-ministru al Franței între anii 1624-1642, afirma că „secretul este sufletul afacerilor publice" şi, ca atare, nu avea încredere nici în proprii săi secretari: când aceştia transcriau documente importante, cardinalul le supraveghea personal munca, pentru a nu se realiza, cu această ocazie, copii suplimentare de pe documentele secrete[7] - se trece la o adevărată conştiință şi atitudine politică a protejării secretului de stat. Astfel, întâlnim o dimensiune juridică ce include legi speciale sau prevederi din legi şi coduri penale (Franța adoptă, la 18 aprilie 1886, Legea privind apărarea teritoriului, în Marea Britanie este votată, în 1911, Oficial Secrets Act[8], iar în S.U.A., în 1917, Espionage

---

[5] *Ibidem*, p.115.
[6] *Ibidem.*
[7] E. Cerneak, *Cinci secole de război secret. Din istoria spionajului,* Bucureşti, Editura Politică, Bucureşti, 1968, p.148 şi urm. Machiavelli este primul teoretician modern al politicului la care secretul ocupă un loc sistematic explicit pentru teoria şi practica guvernării. Pentru Machiavelli, guvernarea are la bază trei piloni pe care Principele trebuie să-şi fundamenteze puterea: legile, forța şi secretul vicleniei. Tema politico-morală a secretului revine desigur şi mai târziu, în special la gânditorii englezi (de exemplu la Locke şi la Hobbes), dobândind, în epoca luminilor, şi o relevanță organizațională, în special prin răspândirea şi teoretizarea francmasoneriei (István Király V., *Fenomenologia existențială a secretului-Încercare de filozofie aplicată,* Editura Paralela 45, Bucureşti, 2001, p.229).
[8] Amendată în 1920, 1939, 1946, 1964 şi 1972, Legea secretelor oficiale sancționa aspru orice divulgare a secretelor, inclusiv referirile publice la activitatea serviciilor secrete. (Cristian Troncotă,

Act), regulamente şi instrucţiuni speciale (clasificarea informaţiei, precum şi a documentului care o cuprinde, verificarea persoanelor care au acces la informaţiile clasificate, înfiinţarea de instituţii şi organisme care se ocupă de verificarea acestor persoane), precum şi o dimensiune ştiinţifică (cercetări teoretice privind raportul dintre necesitatea protejării informaţiei şi posibilele costuri care implică o eventuală publicare sau fraudare a acesteia, elaborarea sistemelor criptografice, aprecierea gradului de protecţie a informaţiei şi a celor care lucrează în acest domeniu). De asemenea, datorită calităţii pe care o are secretul, şi anume utilizarea metodelor inavuabile care la rândul lor reclamă protejarea acestora de ochii opiniei publice, unele organisme sau reguli rămân secrete. Aşa s-a întâmplat în Franţa cu înfiinţarea celor două servicii secrete, Direcţia de Supraveghere a Teritoriului (DST) în octombrie 1944 şi a Serviciului de Documentare Externă şi Contraspionaj (SDECE) în ianuarie 1946; secretă a rămas în SUA Directiva N.S.C. 10/2 iunie 1948[9], mergându-se până la instituirea unei opacităţi totale, cum a fost cazul britanicilor care au negat existenţa administrativă şi juridică a propriilor servicii secrete M.I.5 şi M.I.6[10]. Aceste din urmă exemple arată că avem de-a face şi cu o dimensiune ocultă, deoarece cel dintâi dintre secrete e modalitatea de exercitare a acestuia.

Secretul în România comunistă: perioada dictaturii proletariatului

Dacă în timp de război spionajul face obiectul legislaţiei internaţionale, în timp de pace el este pedepsit de legislaţia internă. Ceea ce trebuie reprimat nu este neapărat spionajul în sine (care înseamnă pentru stat violarea legii ţării în care se spionează), cât mai ales a actelor delictuale comise de spion, iar din acest punct de vedere, fiecare drept intern s-a angajat pe calea unei definiri specifice[11]. În România, Legea contra spionajului în timp de pace[12] incrimina ceea ce tradiţia europeană - în adoptarea legii s-a avut în vedere legislaţia franceză în domeniu, şi anume Legea privind apărarea teritoriului din 18 aprilie 1886 - considera „divulgarea secretului în toată complexitatea şi diversitatea acţiunilor care o pot provoca, în toată gama

Horaţiu Blidaru, *Careul de aşi. Serviciile secrete ale Marii Britanii, S.U.A., Rusiei, Israelului. O cronică a frontului secret la răspântie de milenii*, , Editura Elion, Bucureşti, 2003, p.13).

[9] În 1950, Consiliul Naţional pentru Securitate (NSC) a întreprins o reevaluare fundamentală a politicii americane în legătură cu războiul rece, trasând şi direcţiile de acţiune ale S.U.A faţă de U.R.S.S. şi ţările satelite. Documentul a fost făcut public abia în cursul anilor '70. (Martin McCauley, *Rusia, America şi Războiul Rece, 1949-1991*, Polirom, Iaşi, 1999, p.50).

[10] Alain Dewerpe, *op cit*., pp.142-143.

[11] Alain Dewerpe, *op. cit*., p.47.

[12] Publicată în Monitorul Oficial nr.42/31 ianuarie 1913, această lege a fost adoptată de Cameră la 22 ianuarie 1913, iar de către Senat la 28 ianuarie 1913.

riscurilor şi a persoanelor implicate în aceste riscuri, în toate modalităţile materiale ale delictului”[13]. Legea pedepsea faptele de trădare comise de un „funcţionar public agent sau propus al guvernului” (art.1, paragraful a) sau de către o persoană „alta decât cele enumerate în articolul precedent” (art.2). În atenţia legiuitorului se mai aflau şi faptele comise fără intenţie ostilă, şi anume acţiunile involuntare, imprudenţa, neîndemânarea, neatenţia sau nerespectarea regulamentelor (art.4).

Ceea ce trebuie observat în cadrul acestei legi este faptul că, la fel ca şi în legislaţia europeană în materie la acea dată, cuvântul „secret de stat” a fost neglijat în favoarea altor formule: se vorbeşte „de documente secrete” (art.1, paragraful c), „apărarea naţională” sau „apărarea teritoriului” (art.5, paragraful a).

Pentru aplicarea legii a fost adoptat şi un regulament[14] ce reglementa publicarea sau reproducerea documentelor numai „în urma unei prealabile autorizări a ministerului de război” (art.1). Cel care dorea să publice sau să aibă acces la documentele considerate secrete de către lege trebuia să completeze o cerere cu „numele, prenumele, profesiunea şi domiciliul său, precum şi textul, actul, lucrarea, informaţia, nota sau extractul a cărui autorizare spre publicare se cere” (art.2).

De remarcat este şi faptul că, deşi spionajul pe timp de pace este mai periculos, deoarece, chiar dacă nu afectează lupta prezentă, poate să aibă efecte decisive asupra luptelor viitoare[15], el era mult mai blând condamnat, spre deosebire de atentatele la adresa siguranţei persoanei: este şi acesta rodul filozofiei primatului individului asupra statului. Treptat, a avut loc şi un proces de restrângere a conţinutului noţiunii de infracţiune politică, manifestându-se tendinţa ca numai infracţiunile contra siguranţei exterioare a statului să fie considerate infracţiuni politice, cu beneficiul unui regim mai blând de sancţionare, celelalte urmând a avea regimul infracţiunilor de drept comun. Era dominantă părerea că aceste infracţiuni contra siguranţei interioare a statului au la bază un mobil altruist, umanitarist, pericolul lor fiind relativ, adică susceptibil a se modifica odată cu schimbarea conjuncturii politice, fiind deci comise mai mult din dorinţa reformulării (chiar dacă prin mijloace violente sau ilegale) a unor instituţii sociale sau guvernamentale; despre infracţiunile contra siguranţei exterioare a statului era încetăţenită concepţia că ele pun în pericol însăşi existenţa statului, fiinţa sa naţională, săvârşindu-se, de regulă, cu

[13] Alain Dewerpe, *op. cit.*, p.50.
[14] Publicat în Monitorul Oficial nr.72/2 iulie 1913.
[15] Alain Dewerpe, *op. cit.*, p.50.

participarea unor persoane sau organizații din afară, constituind încălcări ale datoriei de fidelitate față de țară, fiind deci și imorale, deoarece nu sunt săvârşite ca în cazul primelor, dintr-un mobil dezinteresat, nobil. Această idee care a fost consacrată în multe legislații europene a fost adoptată şi de țara noastră. Astfel, în Codul penal român din 1936 se prevedea, de pildă, ca trădarea şi spionajul, referirile fiind făcute în articolele 190-194, să fie pedepsite ca infracțiuni politice, deoarece puneau în pericol apărarea teritoriului, siguranța statului, mobilizarea şi concentrarea armatei şi mobilizarea economică a teritoriului național sau apărarea națională în cazul unui război. În schimb, fapta aceluia „care va transmite sau procura, în original sau în copie, unui guvern străin, agenților săi, sau oricărei alte persoane fără calitatea de a lua cunoştință de ele, sau va divulga în totul sau în parte documente de ordin diplomatic sau de orice altă natură emanând din partea guvernului sau autorităților publice şi interesând ordinea de stat a României" (art.215), era considerată infracțiune contra siguranței interioare a statului[16]. La fel erau considerate şi infracțiunile „care aveau drept scop fie schimbarea bazelor oricărei organizațiuni sociale, fie numai schimbarea bazelor organizațiunii sociale a României" (art.27)[17]. În legea la care ne-am referit, numai faptele cuprinse în art.1 erau pedepsite cu „maximum închisoarei corecționale", cele cuprinse în art.2 fiind pedepsite cu închisoare de la 1 la 5 ani, iar neglijența cu închisoare de la trei luni la doi ani.

În perioada „dictaturii proletariatului", concepția despre spion şi spionaj nu mai are nimic în comun cu cea din România Vechiului Regat. Astfel, nu se mai făcea nici o deosebire între siguranța internă şi cea externă, o explicație constând şi în faptul că societățile comuniste sunt în special de tip politico-militar, opunându-se societăților industriale[18], deşi primele, cel puțin declarativ, se pronunță pentru modernizare şi depăşirea decalajelor ce le separă în raport cu țările capitaliste. Spionul este aşadar, inamicul declarat al statului comunist: în raportul prezentat la congresul de unificare a partidului comunist cu cel social-democrat din februarie 1948,

---

[16] *Codul Penal Carol al II-lea din 18 martie 1936 cu modificările din 24 septembrie1938*, Editura Ziarului Universul, Bucureşti, 1938, p.63.
[17] *Ibidem*, p.20.
[18] Raymond Aron, *Classe sociale, classe politique, classe dirigeante,* în Pierre Birnbaum, François Chazel, *Sociologie politique,* tome I, Librairie Armand Colin, Paris, 1971, p.126. Deosebirea dintre cele două societăți pornea de la o celebră parabolă a lui Saint-Simon care spunea că, într-o societate industrială, dacă printr-o catastrofă ar fi eliminată elita conducătoare - diplomații, consilierii de stat, miniştrii, parlamentarii, generalii - societatea nu ar avea de suferit într-un mod cu totul excepțional, deorece aceeaşi cantitate de bogății vor fi produse, iar condițiile de viață ale cetățenilor nu vor fi afectate, spre deosebire de situația în care bancherii, industriaşii, inginerii, tehnicienii ar dispărea.

Gheorghe Gheorghiu-Dej opera o primă delimitare a celor care compuneau „reacţiunea internă”, indicând „legionarii, spionii şi diversioniştii” drept „duşmanii democraţiei româneşti” faţă de care poporul trebuie să manifeste „cea mai mare vigilenţă”[19]. Socializare politică evidentă, în contextul unui climat internaţional extrem de tensionat, în care tema „patriei în primejdie”, a „cuceririlor poporului ameninţate de agresori” îndemnau la „vigilenţă revoluţionară”, atrăgând atenţia asupra duşmanilor strecuraţi în interior şi puşi în „slujba imperialiştilor anglo-americani”.

Dar nu numai atât. Şi asta pentru că prima regulă pe care trebuiau s-o înveţe aceste ţări era aceea cuprinsă în învăţăturile lui Stalin: „pe măsură ce orânduirea socialistă se adânceşte, lupta de clasă se ascute”. Cu alte cuvinte, cu cât mai rău cu atât mai bine: cu cât mai mulţi inamici demascaţi, cu atât mai uşor va fi drumul spre socialism. Pentru atingerea acestui scop s-a realizat dinspre U.R.S.S. un adevărat transfer al tehnicilor puterii, în care tehnologia represiunii deţinea rolul principal[20]. La adăpostul Armatei Roşii, noua putere îşi creează instituţii specifice prin care instrumentează represiunea (la 30 august 1948 se creează Direcţia Securităţii Poporului) asupra celor care i se opun sau i s-ar putea opune. Potrivit acestei logici nefaste, orice om care avea o poziţie sau opinie contrară ori intra din întâmplare în vizorul acestei instituţii era considerat din principiu agent secret, sabotor sau bandit în slujba agenturilor duşmanului. Astfel, etichetarea vechilor elite politice, militare, intelectuale, profesionale ca „duşmani ai poporului”, „agenţi imperialişti, spioni, complotişti” era numai un pas înainte spre izolarea, arestarea, judecarea, condamnarea şi, în foarte multe cazuri, lichidarea lor fizică; la adăpostul mitului „cetăţii asediate” a fost realizată purificarea pe criterii de clasă[21].

În scurt timp a fost creat şi un cadru legislativ care servea intereselor noii puteri. Codul Penal care era în vigoare de la 2 martie 1940 şi care a fost modificat şi republicat în 1948, aducea numai mici modificări în materie de trădare şi spionaj, însă pedepsele erau sensibil crescute, toate infracţiunile cuprinse în articolele 190-194 fiind pedepsite cu munca silnică pe viaţă[22]. Principalul instrument al represiunii a fost însă Decretul 199/1950 „pentru sancţionarea unor infracţiuni care primejduiesc securitatea statului”. Decretul completa Legea 16/1949 şi Codul Penal prin care se

[19] *Cartea Albă a Securităţii*, vol.II, S.R.I. Bucureşti, 1994, p.7.
[20] Jacques Rupnik, *The other Europe*, Weidenfeld and Nicolson, London, 1988, p.110.
[21] Stelian Tănase, *Elite şi societate. Guvernarea Gheorghiu-Dej 1948-1965,* Editura Humanitas, Bucureşti, 1998, p.60.
[22] Victor Papadopol, G.V.Protopopescu, Ilie Stoenescu, *Codul Penal al Republicii Populare Române adnotat*, Editura de Stat, Bucureşti, 1948, pp.265-266.

pedepseau „a) trădarea de patrie, trecerea în slujba duşmanului şi aducerea de prejudicii puterii de stat; b) procurarea şi transmiterea către o putere străină sau duşmană a statului, a unor secrete de stat; c) uneltirea împotriva securităţii interne şi externe a R.P.R."[23]. Pentru aceste fapte se aplica pedeapsa capitală, deşi în cazul transmiterii de secrete de stat, spre exemplu, nu era definită natura acestor secrete, faptul că prevederea cuprinsă în Decret nu era coroborată cu articolele 190-194 din Codul Penal însemna că datele respective puteau să provină din orice domeniu de activitate. Totodată, pe măsură ce concentrarea resurselor şi a deciziilor în mâinile noii puteri se desăvârşea (naţionalizarea, declanşarea procesului de industrializare susţinută) intervin importante mutaţii în ceea ce priveşte tendinţa secretului de stat de a deveni forma tipică şi dominantă a secretului în cadrul regimului comunist.

Instituţiile represiunii sunt cele care depind cel mai mult de autoritatea sovietică, existând în fapt o subordonare directă prin existenţa consilierilor veniţi de la Moscova. Dar, spre deosebire de poliţia politică sovietică, secretele pe care Securitatea le deţinea nu erau cele referitoare la existenţa lagărelor de concentrare folosite în lichidarea opozanţilor, şi gropile comune pentru ascunderea crimelor. „Un regim totalitar este posibil numai atunci când mari mase de oameni devin de prisos sau pot fi utilizate fără a se atinge însă consecinţa dezastruoasă a depopulării"[24]. Datorită acestui fapt, ţările din lagărul comunist est-european nu au cunoscut existenţa de veritabile gulaguri[25]. Secrete rămân numai acţiunile poliţiei politice în exercitarea terorii, precum şi folosirea argumentului păstrării secretului de stat în menţinerea preponderenţei în raport cu aparatul de partid şi de stat. De pildă, la şedinţa Biroului Politic al C.C. al P.M.R. consacrată prezentării raportului Prezidiului M.A.N. despre activitatea desfăşurată de la prima sesiune până la 1 iulie 1953, Petru Groza, preşedintele Prezidiului M.A.N. făcea următoarea constatare: „Am primit plângeri că cetăţenii sunt ridicaţi de către Securitate fără a se spune familiei motivele (…). De multe ori nu pot să răspund petiţionarilor, pentru că nu primesc răspuns de la Securitate luni de zile, şi când răspund, răspunsul e laconic. Într-o adresă îmi scriu «fiind secrete de stat, nu pot fi comunicate oricui». Eu rog Biroul Politic să ia măsuri. Nu cer să mi se explice amănunte ale unei cercetări, dar poate să-mi spună că este reţinut pentru cercetări, pentru crime împotriva statului sau pentru alte motive. Am

[23] Publicat în Buletinul Oficial al R.P.R. nr.68/12 august 1950.
[24] Hannah Arendt, *Originile totalitarismului,* Editura Humanitas, Bucureşti, 1994, p.411.
[25] Martin Malia, *Nazisme et communisme: réflexion sur une comparaison,* în „Commentaire" nr.99, Automne 2002, pp.633-645.

avut şi o scrisoare unde îmi scrie mie: «Nu putem divulga». Înseamnă că s-au suprapus Prezidiului”[26].

Existenţa acestor practici conspirative în relaţiile cu aparatul de partid şi cu unele instituţii ale statului, credinţa că trebuie să aibă un statut aparte, decurgea din sarcinile pe care conducerea de partid le stabilise organelor de securitate în instrumentarea politicii represive. În primul interval scurs de la preluarea puterii şi până la moartea lui Stalin elita a folosit ca argumente pentru declanşarea represiunii „pericolul reacţiunii interne”, realităţile războiului rece precum şi fragilitatea propriului regim şi a instituţiilor sale. După monopolizarea puterii şi distrugerea vechii elite, dezlănţuirea unei noi campanii represive are un caracter preventiv, respectiv evitarea unei revolte similare celei de la Budapesta. Semnele declanşării noii campanii represive se întrevăd la scurt timp după restabilirea controlului comuniştilor maghiari asupra Budapestei. Astfel, într-un raport despre sarcinile pe care trebuia să le aibă organele Ministerului de Interne „pentru demascarea agenturii spionajului imperialist în frunte cu cel american, englez şi francez, pentru descoperirea inspiratorilor şi organizatorilor a tot felul de crime şi comploturi”[27], Alexandru Drăghici atrăgea atenţia asupra faptului că „fiind scoşi din făgaşul lor, elementele contrarevoluţionare s-au împrăştiat prin fabrici şi uzine, prin instituţii şi organizaţii comerciale, prin întreprinderi de transport feroviar şi pe apă, prin gospodării agricole colective şi gospodării agricole de stat, încercând să se camufleze sub masca de funcţionari, muncitori şi ţărani”[28]. Cu alte cuvinte, se relua teza din perioada stalinistă că spionul se poate camufla sub mai multe chipuri, de aici decurgând şi nevoia unei vigilenţe sporite din partea cetăţenilor. De altfel, apelul la Stalin este şi explicit, Drăghici citând una din lucrările acestuia, *Despre lipsurile muncii de partid şi despre măsurile pentru lichidarea trotkistilor şi altor făţarnici*, în care se arăta că „spionii şi sabotorii de multe ori se ploconesc în faţa oamenilor noştri şi îi linguşesc cu scopul de

---

[26] A.M.R., fond Microfilme, rola AS_1-407, c.765. De fapt, poziţia autonomă a Securităţii faţă de organele de partid şi superioritatea afişată mai ales în teritoriu, într-o adevărată competiţie între activiştii şi securiştii locali, a creat uneori situaţii tensionate, însă rareori acestea au atins forme grave. Aşa cum reiese şi din cuvântarea pe care a ţinut-o la şedinţa cu directorii Regiunilor de Securitate şi Miliţie la 16 noiembrie 1952, Alexandru Drăghici nu punea problema unei Securităţi care s-ar împotrivi directivelor partidului, ci doar a câştigării unei independenţe operaţionale faţă de amestecul partidului în activităţi care trebuiau să rămână confidenţiale. Faptul că la Plenara din 22-25 aprilie 1968 i s-a reproşat tocmai acestă „independenţă” faţă de partid ţinea de un joc politic prin care, faţă de abuzurile din trecut scoase la iveală, partidul să rămână curat, iar singura parte incriminată să fie acel segment din Securitate credincios lui Alexandru Drăghici. (Marius Oprea, *Banalitatea răului. O istorie a Securităţii în documente 1949-1989,* Editura Polirom, Iaşi, 2002, doc.17, nota 391, p.260).
[27] A.C.N.S.A.S. fond Documentar, dosar nr.91, f.102.
[28] Ibidem, f.114.

a căpăta încrederea lor". Folosindu-se de această teză a lui Stalin, Drăghici sublinia că „uneori aceste elemente contrarevoluționare, folosindu-se de neglijența şi atitudinea de gură cască a unor tovarăşi ce au acces la documentele secrete, au posibilitatea să vadă aceste documente secrete şi chiar să le sustragă şi să le folosească în scopurile lor duşmănoase."[29]

Reluarea vechilor slogane se face şi la nivelul elitei politice. Într-un discurs din aprilie 1958, Gheorghiu-Dej afirma că „lupta de clasă nu a dispărut" şi făcea apel la vigilență împotriva „duşmanilor regimului de democrație populară" şi a „rămăşițelor fostelor grupări reacționare şi fasciste", iar prioritatea supunerii populației face să crească rolul organelor represive în dauna elementului politic[30]. De asemenea, se înăspreşte şi cadrul juridic, Decretul 318/1958 pentru modificarea Codului Penal şi al Codului de procedură penală, traducând în opinia politologului Ghiță Ionescu „preocuparea regimului față de comportamentul politic al populației şi de posibilitatea ca aceasta să-şi arate nemulțumirea mai deschis decât până atunci"[31]. Decretul modifica pedepsele cuprinse în articolele 190-194 al.1 de la „muncă silnică pe viață" în „pedeapsa cu moartea", introducând şi două noi alineate la art.194 în care se menționa că fapta cetățeanului român sau al unui cetățean străin care procură sau transmite „documente sau informații, care deşi nu constituie secrete de stat nu sunt destinate publicității, se pedepsesc cu muncă silnică de la 15-25 ani şi confiscarea averii"[32].

Represiunea atinge însă şi conducerea partidului. Schisma lui Tito a jucat pentru țările din Estul Europei acelaşi rol ca şi asasinarea lui Kirov pentru U.R.S.S.[33]. Două sunt obiectivele vizate de Stalin: eliminarea din partidele comuniste ale acestor țări a primei generații de comunişti, constituită din idealişti, oameni de acțiune şi combatanți în favoarea unei generații de administratori aserviți şi fideli, precum şi agitarea spectrului unei acțiuni de subminare din partea serviciilor secrete americane pentru legitimarea infernalei presiuni exercitată asupra întregului bloc comunist[34]. Rațiunile pentru care în România nu au fost organizate procese de acest tip sunt în

[29] Ibidem, f.116.
[30] Stelian Tănase, *op. cit.*, p.157.
[31] Ghiță Ionescu, *Comunismul în România,* Editura Litera, Bucureşti, 1994, p.326.
[32] Textul Decretului a fost publicat în Buletinul Oficial al Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Române nr.27/21 iulie 1958.
[33] Francois Fejtö, *Histoire des démocraties populaire*, Ėditions Le Seuil, Paris, 1952, p.246.
[34] Christian Duplan, Vincent Giret, *Viața în roşu. Pionierii, Varşovia, Praga, Budapesta, Bucureşti, 19444-1968*, Editura Nemira, Bucureşti, 1997, p.105.

opinia unor cercetători următoarele: în cazul sovieticilor, este posibil ca situația neconsolidată a conducerii de la Bucureşti să fi constituit rațiunea amânării şi apoi a anulării sale după moartea lui Stalin şi executarea lui Beria. Pentru conducerea comunistă de la Bucureşti, este plauzibil de asemenea ca experiența proceselor de la Moscova, când prima gardă de militanți comunişti a fost decimată, să fi îndemnat la prudență[35], acuzațiile de „agent al siguranței burghezo-moşiereşti (tema trădătorului strecurat în rândurile partidului) şi „transmiterea serviciilor de spionaj american şi englez, după 23 august 1944, de informații cu caracter secret privind securitatea statului" (tema înaltei trădări) fiind folosite de Gheorghe Gheorghiu-Dej în arestarea lui Lucrețiu Pătrăşcanu[36] şi apoi a urgentării execuției acestuia, pentru eliminarea ultimului rival serios capabil să-i amenințe poziția în conducerea partidului, sau în discreditarea Anei Pauker[37].

Inamicii interni: studii de caz

La 12 mai 1945, îngrijorat de refuzul sovieticilor de a coopera cu aliații lor în probleme de interes comun, primul-ministru britanic Churchill i-a telegrafiat preşedintelui american Truman, informându-l că „a fost trasă o cortină de fier în fața aliaților vestici". La Conferința de la Postdam, Churchill a folosit o altă variantă a metaforei sale când a protestat pe lângă Stalin pentru faptul că sovieticii împrejmuiseră „cu un gard de fier" misiunea britanică din România. Expresia şi-a început cariera la 5 martie 1946, odată cu discursul ținut de omul politic britanic în Statele Unite, la Fulton, Missouri: „De la Stettin, de pe coasta Balticii, până la Triest,

---

[35] Stelian Tănase, *op. cit,*. p.53.

[36] În cuvântarea ținută în cadrul adunării activului de bază al Consiliului Securității Statului din 3-4 mai 1968, secretarul C.C. al P.C.R. Vaile Patilineț declara: „Până şi soția lui Pătrăşcanu, Elena Pătrăşcanu, a fost martoră, care n-a spus altceva decât că soțul ei i-a povestit multe probleme în legătură cu Uniunea Sovietică. Că n-ar fi Buharin şi alții duşmani şi că n-ar fi ăştia chiar spioni ai imperialismului american şi diverse asemenea chestii. Ca pe urmă să fie şi ea acuzată tocmai pentru că a devenit «complicea» lui Pătrăşcanu" (Camelia Ivan Duică, *1968: Securitatea la „judecata" .partidului*, în „Dosarele Istoriei" nr.7 (83)/2003, pp.22-27. Să fie această credință despre procesele staliniste a liderului român cheia înțelegerii măcar a arestării sale?

[37] Referindu-se la Ana Pauker, în aceeaşi cuvântare, Patilineț afirma: „Comisia de Partid, în 1954, a prezentat Biroului Politic concluziile în legătură cu Ana Pauker, că a întârziat cu statutul, că a avut o serie de elemente în minister şi cele patru acuzații politice care i s-au adus. În referatul prezentat s-a arătat că, casa lui Pauker Ana este frecventată de Emil Pauker şi de Rabinson (Zalman Rabinsohn). Mi-se pare fratele ei, iar Emil Pauker era cumnatul, după Marcel Pauker. Drăghici Alexandru, spre deosebire de toți ceilalți membri ai Biroului Politic, care în parte atunci au fost de acord, în parte nu, a luat cuvântul şi a spus: «Eu cer să se modifice textul referatului şi să se sublinieze că serviciile de spionaj englez şi american, prin intermediul lui Pauker Emil şi Rabinson, care vizitau frecvent casa lui Ana Pauker, au pus mâna pe multe şi mari secrete de partid şi de stat». Comisia de Partid a făcut atunci cuvenita modificare la indicația şi cererea lui Drăghici, fără să aibă un material, să existe undeva" (*Ibidem*).

de pe coasta Adriaticii o cortină de fier a coborât tăind în două continentul”[38]. Şi noi nu ştim ce se întâmplă în spatele ei, acesta era mesajul ascuns. Ca urmare, mii de fugari din Est au fost chestionaţi pentru a se obţine informaţii oricât de mici despre drumuri, uzine sau planuri ale oraşelor. Informaţiile erau confruntate cu cele obţinute la faţa locului, deşi din acest punct de vedere nu se puteau obţine rezultate notabile. Specialişti ai activităţii serviciilor secrete recunosc faptul că în statele poliţieneşti unde fiecare individ se află sub supravegherea permanentă a vecinilor sau chiar a membrilor familiei, într-un climat de suspiciune permanentă, posibilitatea stabilirii unei recrutări din partea unui serviciu de informaţii advers este mult îngreunată. Dacă se realizează un contact, acesta trebuie făcut în cel mai natural mod cu putinţă pentru a nu atrage atenţia serviciului de securitate, nici a ţintei înseşi; prin urmare, abordarea trebuie să se facă cu infinite precauţii ceea ce creşte riscul descoperirii[39]. Cu toate acestea, datorită credinţei că S.U.A. şi Occidentul nu vor abandona Europa de Est în mâinile sovieticilor, mulţi oameni din aceste ţări şi-au riscat propria libertate şi pe cea a familiilor lor, deşi unii ştiau că vor fi acuzaţi de propriile regimuri de spionaj. Operaţiunile derulate în vederea culegerii unor informaţii din acei ani au stat sub semnul improvizaţiei, în special prin conversaţii cu diferiţi cetăţeni întâlniţi în deplasările occidentalilor în aceste ţări, valoarea acestora nedepăşind caracterul unor simple zvonuri, dorinţe luate drept realitate, sau estimări aproximative[40], dar aveau darul de a leza imaginea pe care regimurile comuniste se străduiau să şi-o construiască. Cele două procese de spionaj pe care le prezentăm mai jos sunt asemănătoare în privinţa condiţiilor în care au fost organizate de către puterea

[38] Thomas Parish, *Enciclopedia războiului rece*, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2002, p.3.
[39] Gérard Desmaretz, *op. cit.*, p.58.
[40] Scriitorul John Le Carré, care timp de mai mulţi ani a lucrat în cadrul British Foreign Service descrie într-unul din romanele sale o scenă în care profesorul Teodor, un emigrant care lucra pentru secţia maghiară a postului de radio Europa Liberă, descifra o serie de mesaje primite de la contactele pe care le realizase în Ungaria. După ce conţinutul scrisorilor a fost tratat pentru a obţine mesajele scrise cu cerneală simpatică, profesorul s-a aşezat la maşina de scris pentru a-şi redacta raportul. Observându-i mişcările, ofiţerul său de legătură din serviciul secret britanic, nu s-a putut abţine să nu remarce: „se prezicea scăderea cantităţilor de minereu şi energie pentru noile industrii…fixarea unor cote pentru bauxită din minele din munţii Bakony…conţinut slab de metal în minereul de fier recent extras din regiunea Miskolc…estimarea recoltelor de porumb şi sfeclă de zahăr din altă regiune…date neconfirmate în legătură cu un plan cincinal care urma să dinamizeze reţeaua de căi ferate a ţării…acţiuni ostile împotriva activiştilor de partid la Sopron...Parcă-i vedeam pe analiştii de la Etajul Trei căscând în timp ce studiau asemenea rapoarte plictisitoare. Mi-am amintit cum se lăuda Toby că Teodor se arăta interesat doar de informaţii de primă mână. Dacă aceste informaţii erau de mâna întâi, cum dracu' arătau cele de mâna a doua?” (John Le Carré, *Tainicul Pelerin*, Editura Elit Comentator, Bucureşti, 1994, p.184).

comunistă: climatul internațional extrem de tensionat, de exacerbare a războiului rece, şi au la bază aceeaşi logică nefastă la care ne-am referit.

Primul caz pe care-l aducem în atenție este cel al lui Petre Toma Ghițulescu. Născut la 19 iunie 1902, la Giurgiu, de profesie inginer de mine, în perioada interbelică a fost administrator delegat al societății miniere „Mica", precum şi director general al Societății franceze de mine de aur din Transilvania., iar în timpul regimului politic al mareşalului Antonescu a îndeplinit funcția de subsecretar de stat. În 1945, presimțind vremurile ce aveau să vină, şi-a procurat acte false pe numele Petre Gheorghe şi Tudor Ciobanu cu ajutorul comisarului Ionescu şi a plutonierului Munteanu de la circa a VIII-a de poliție din capitală. Precauție utilă, deoarece, în octombrie 1948, a fost dat în urmărire pentru activitatea din timpul guvernării antonesciene, iar în 1949 a fost condamnat în lipsă la 5 ani închisoare corecțională, pentru crime de dezastrul țării. Între timp, în septembrie 1948, l-a întâlnit pe ataşatul militar francez la Bucureşti, Serge Parisot[41] (după arestare a fost acuzat că a fost recrutat de către acesta) cu care a fixat şi modalitatea întâlnirilor ulterioare în urma unor telefoane convenționale şi utilizând numele conspirative de „Pierre", „Ionel", „Andrei" şi „Țurlea". În decurs de o lună de la data primei întrevederi, a avut circa zece întâlniri cu respectivul ataşat, cu care ocazie i-a furnizat informații cu privire la situația din industria minieră în momentul naționalizării, despre starea echipamentului respectivei industrii la acea dată, informații asupra industriei extractive, în sectoarele aur, argint, plumb, cupru, zinc, cărbune şi a producției unor uzine din Ardeal în momentul naționalizării, dar şi relatări pe care le-a cules despre starea de spirit a populației, despre unele concentrări de trupe din țară sau informații despre cauzele exploziei petrecute în acel an la Copşa Mică, afirmând că este opera rezistenței anticomuniste. După aceste întâlniri, împreună cu Serge Parisot au stabilit ca viitoarele contacte să se realizeze prin corespondență, primind cerneala simpatică şi revelatorul respectiv. Simțindu-se din ce în ce mai urmărit, a reuşit să mențină legătura cu ataşatul militar prin intermediul lui Arlette Coposu, France Marcovici, Avram Tudor şi Mihai Tudor. De la ataşatul militar a primit în 1950, suma de 60.000

[41] Respectivul ataşat militar a mai fost implicat, alături de Leon Ismy, funcționar la Legația Franței şi Lucien Bassy Thybaudet, secretar al Misiunii Franceze din România, în procesul înscenat, la 19 octombrie 1950, „grupului de spioni şi trădători aflați în slujba Legației Franței". Dumitru Matei, Romulad Druszes, Gheorghe Braşoveanu şi Alexandru Olteanu au fost acuzați pentru faptul că „au dus în țara noastră o acțiune criminală de spionaj, culegând informații economice, politice şi militare, sub conducerea unor persoane oficiale de la Legația Franței din Bucureşti". S-a făcut, de asemenea, referire la implicarea Nunciaturii Apostolice în acest caz. (A.M.R., fond Microfilme, rola AS_1-2035, c.858).

lei în vederea trecerii frauduloase a frontierei, la 17 iulie 1950 a fost arestat de organele M.A.I.[42]. Pe baza dispozițiilor art. 184 şi 190 Cod Penal, prin Sentința nr.989/1950 a Tribunalului Militar Bucureşti a fost condamnat la muncă silnică pe viață.[43]

Următorul caz supus atenției este cel al lui Ion Vorvoreanu[44]. Născut la 12 aprilie 1921 la Craiova, Vorvoreanu a fost în perioada 15 mai-septembrie 1945, ofițer de legătură pe lângă Misiunea Militară Britanică din Comisia Aliată de Control, iar din septembrie1947 până în martie 1950, dactilograf translator la Oficiul de Presă Britanic. În perioada în care a lucrat la misiunea militară britanică l-a cunoscut pe şeful secției militare, generalul Greer, la cererea căruia a tradus în limba engleză o schemă de organizare a unui regiment de infanterie, o notă informativă care cuprindea date în legătură cu navigația de pe Dunăre şi despre confiscarea de către autoritățile sovietice a unui număr de 10-14 vase fluviale austriece, comentarii asupra acțiunilor de împiedicare a puterilor apusene de a participa la controlul navigației pe Dunăre, precum şi un memoriu al fostului avocat Istrate Micescu în care se demonstra că guvernul Groza nu ar fi legal. Pe lângă aceste traduceri, el i-a mai furnizat lui Greer şi alte informații culese din conversațiile cu diverşi țărani veniți să-şi desfacă produsele la piață sau cu alți cetățeni întâlniți, referitoare la rezultatele reformei agrare, despre trupele sovietice din Bucureşti şi existența unui lagăr de prizonieri din U.R.S.S. Alte informații pe care i le-a procurat lui Greer au fost reprezentate de numerele de înmatriculare ale unor maşini sovietice, semnele distinctive de pe uniformele soldaților sovietici, pe care le culegea ocazional pe stradă, dar şi, lucru stabilit mai târziu după arestare în cadrul anchetei, un dispozitiv al apărării antiaeriene a oraşelor Bucureşti şi Ploieşti. Cu puțin timp înainte de plecarea lui Greer, sarcinile acestuia au fost preluate de căpitanul Kinghardt care a obținut de la Vorvoreanu date privitoare la compunerea regimentului din Bucureşti, numărul de companii, cu ce armament este dotat şi o estimare a numărului de ostaşi ai regimentului, procurate din conversațiile purtate cu ostaşii din garda misiunii militare britanice. Din august 1947, Vorvoreanu a lucrat cu colonelul Turner căruia i-a procurat informații cu privire la nemulțumirile unor salariați de la I.T.B. cauzate de puterea de cumpărare a salariilor după

[42] *Notă din 16 ian.1959 cuprinzând materialul rezultat din verificările efectuate în evidențele Serviciului „C" asupra numitului Ghițulescu Petre Toma* (A.M.R., fond Microfilme, rola AS_2-127, c.358).
[43] *Ibidem,* c.351.
[44] Mulțumim şi pe această cale colegei Raluca Spiridon pentru semnalarea existenței documentelor privitoare la Ion Vorvoreanu.

stabilizarea monetară din 1947, despre alte nemulțumiri ale unor țărani privitoare la predarea cotelor şi formarea gospodăriilor agricole colective, situația recoltelor din regiunea Bucureşti, precum şi nişte numere de maşini sovietice pe care le văzuse la Constanța[45]. Totodată, Vorvoreanu a mai însoțit în deplasările prin țară pe maiorul Schirlaw şi pe consulul Inglessis[46] sau a întreținut legături cu John Bennet, Marchant, Selwin, Francisc Bennet, Ana Samuelly şi Costică Mugur, funcționari ai Oficiului de Presă[47], iar în vara anului 1948 a fost contactat de Vlad Drăgoescu, şeful unei organizații anticomuniste care i-a cerut să-i facă legătura cu Legația engleză şi, cu toate că nu a dat curs cererii, nu a înştiințat nici organele de stat[48]. În martie 1950, probabil din cauza surmenării nervoase pe care o implica această activitate, Vorvoreanu şi-a prezentat demisia de la Oficiul de presă. La 26 mai 1954 a fost arestat pentru „furnizare de informații unei puteri imperialiste şi tăinuirea unei organizații subversive din Craiova"[49] Prin Sentința nr.46/10 ianuarie 1955, Ion Vorvoreanu a fost condamnat la 10 ani muncă silnică pentru crima de trădare prin necredință[50].

În recursul înaintat contra sentinței, Vorvoreanu a afirmat că „toate aceste date le-a dat în cadrul însărcinărilor de serviciu pe care le avea conform convenției de armistițiu şi că era obligat să dea aceste date"[51] (în acest sens chiar colonelul Vasescu îi spusese „că nu trebuie să uităm că suntem o țară învinsă şi că trebuie să facem tot ce vor ei")[52]. În continuare, Vorvoreanu a încercat să demonteze acuzațiile, arătând că „instanța se mulțumeşte să afirme că datele furnizate constituiau secrete de stat, fără însă a motiva de ce le consideră secrete de stat şi pe care anume dintre informațiuni (sic!) le consideră ca atare.

Spre exemplu, printre faptele pe care instanța mi le pune în sarcină se enumeră şi faptul de a fi transmis informațiuni cu privire la rezultatele reformei agrare, la

[45]A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr.138, vol.1,ff.244-245.
[46] Ibidem, vol.3, f.71.
[47] John S. Benett i-a urmat în funcție lui Ivor Porter la şefia Oficiului de Presă al Marii Britanii la Bucureşti, Marchand fiind succesorul lui Bennet. Cei trei au fost implicați în procesul înscenat, la 26 aprilie 1950, „grupului de trădători şi spioni de la oficiile de informații ale Legațiilor engleze şi americane". Costică Mugur, Ana Samuelli, Eleonora Bunea-Wied, Liviu Popescu-Nasta şi Nora Samuelli au fost acuzați că „au întreprins, cu sprijinul şi după directivele unor membri ai Misiunilor şi apoi ai Legațiilor anglo-americane, o acțiune de înaltă trădare" (A.M.R., fond Microfilme, rola AS_1-2035, c.856-857).
[48], A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr.138, vol. 3, f.72.
[49]. Ibidem, f.74.
[50] Ibidem,vol.1, f.246.
[51] Ibidem, vol.2, f.7.
[52] Ibidem, f.8.

situația recoltei din Regiunea București, puterea de cumpărare a salariilor după stabilizarea din 1947, şi altele.

Problema de a şti dacă asemenea informațiuni - culese întâmplător de la țărani întâlniți în Bucureşti, sau de pe stradă - constituie secrete de stat trebuia lămurită de instanță nu printr-o simplă afirmațiune, ci prin arătare într-o motivare explicită a acelor temeiuri care o îndrituia să ajungă la această concluzie."[53]

Ceea ce acuzatul încerca să demonstreze era faptul că probele care stăteau la baza rechizitoriului erau insuficient argumentate. Astfel, el mai arata că instanța a înglobat traducerile efectuate pentru generalul Greer între secretele de stat transmise de acuzat, faptul că, deşi el nu a recunoscut că a procurat schema unui dispozitiv a apărării antiaeriene din Bucureşti şi Ploieşti, a fost menționat totuşi între faptele reținute în sarcina sa în sentință, dezvăluind şi faptul că a fost silit în cursul anchetei să-şi inventeze nişte foşti complici („faptul că l-am ales pe Mânzaru şi Stanovici se datoreşte motivului că ştiam că Mânzaru C. murise fără să ştiu însă când şi ştiam că Stanovici a fugit din țară"[54]).

Recursul a fost respins la 16 februarie 1955[55], motivația fiind aceeaşi din expunerea motivelor acordării sentinței, şi anume faptul că Vorvoreanu a evitat procedura consacrată în domeniu: „informațiile (…) trebuiau să fie transmise la cererea Înaltului Comandament şi conform instrucțiunii Comisiunii Aliate de Control şi nu conform dorinței unui singur membru sau unei singure misiuni militare, din cadrul Înaltului Comandament Aliat. De asemenea, rezultă că aceste date trebuiau să fie procurate din surse oficiale şi nu din discuțiile cu diverşi cetățeni sau din informațiile culese de pe stradă"[56].

„Instanța se mulțumeşte să afirme că datele furnizate constituiau secrete de stat, fără însă a motiva de ce le consideră ca atare". Aceasta este cheia înțelegerii proceselor de spionaj prezentate mai sus. Ele nu pot fi catalogate ca acțiuni agresive ale occidentalilor la adresa României care nu puteau să aibă altă reacție decât aceea de apărare, deoarece, în acea perioadă atât pe linie de contraspionaj, cât şi în domeniul

---

[53] Ibidem, f11.
[54] Ibidem, f.12. De altfel, chiar în cadrul expunerii care a stat la baza sentinței se afirma că „inculpatul în declarația dată, recunoaşte faptele care ce i se pun în sarcină, cu excepția dispozitivului de apărare locală antiaeriană a oraşului Bucureşti şi Ploieşti, pe care arată că nu l-a dat şi că a fost numai o invenție a sa, cu ocazia anchetei pentru ca să ducă în eroare organele de anchetă" (În realitate, pentru a opri brutalitățile folosite în smulgerea declarațiilor). *Ibidem*, vol.1, f.245.
[55] Idem vol.2, f.18.
[56] Idem, vol.1, f.246 şi urm.

contrainformaţiilor interne şi anchetelor penale, activitatea Securităţii era orientată pentru a veni în sprijinul unor teze ideologice în special a acelora referitoare la „lupta cu duşmanii poporului din interior şi exterior”. În lipsa unor cauze care puteau aduce, în mod real, atingere siguranţei şi intereselor naţionale[57], s-a recurs la inventarea sau provocarea lor, partidul comunist nefăcând nimic altceva decât să-şi creeze în permanenţă, prin organele de securitate, proprii săi duşmani[58]. Că aşa au stat lucrurile, o demonstrează întorsătura în care au evoluat lucrurile în cazul lui Petre Toma Ghiţulescu. Acesta a fost trimis în 1956 să lucreze în domeniul sectorului aurifer din cadrul M.A.I. în problemele de geologie generală şi geologie subterană, ministerul propunând trei ani mai târziu graţierea sa. „Datorită calificării sale - se arăta în expunerea de motive din proiectul decretului de graţiere - şi a lucrărilor ştiinţifice pe care le are (ultima sa lucrare de sinteză şi de concepţie asupra Munţilor Apuseni fiind foarte apreciată) în cazul în care va fi pus în libertate, aportul său în rezolvarea problemelor geologice legate de zăcămintele noastre metalifere va fi mult mai valoros. În cazul în care va fi graţiat, Ghiţulescu Toma urmează a rămâne mai departe în oraşul Brad, unde i se va fixa domiciliu obligatoriu şi va munci în continuare în problemele sectorului minier ale M.A.I., ca angajat”[59]. Pe lângă descoperirea că un om munceşte mai bine în libertate, supravegheată este adevărat, dar aşa era situaţia întregii populaţii din România acelor ani, motivaţia acordării graţierii era aceea că „numitul a recunoscut, prin declaraţia dată în faţa organelor de anchetă, faptele săvârşite, declaraţie pe care a menţinut-o aproape în întregime la interogatoriul luat în faţa instanţei, cu menţiunea că nu a avut cunoştinţă că lucrează pentru spionajul

---

[57] Pe lângă culegerea de informaţii, ceea ce-i mai interesa în special pe americani era stabilirea de contacte pe teritoriul Uniunii Sovietice şi a ţărilor din lagărul comunist. Uneori se recrutau specialişti în culegerea de informaţii, fără a mai fi verificaţi dacă nu cumva aceştia joacă la mai multe capete. De pildă, ataşatul militar suedez la Moscova, colonelul Stig Wennerström, care după ce a fost racolat de C.I.A., a lucrat şi pentru K.G.B. reuşind performanţa de a fi agent dublu, a primit misiunea de a stabili dacă materialul din care era confecţionat acoperişurile caselor din Ucraina era din tablă sau din altceva. Motivul pentru care C.I.A. era interesată de acest amănunt se datora faptului că acoperişurile metalice se reflectă pe ecranul radarelor într-un mod tipic, putând servi ca repere în funcţie de care, în cazul izbucnirii unui război cu U.R.S.S., aviaţia americană putea să pregătească atacuri aeriene. Informaţia a ajuns pe masa ambelor servicii secrete. (V.P. Borovička, *Între C.I.A. şi K.G.B. Cazul real al unui agent dublu*, Editura Niculescu S.R.L., Bucureşti, 1999, p.77). În cazul celor două procese de spionaj prezentate de noi, informaţiile privind concentrările de trupe puteau fi catalogate drept secrete de stat. Datele privind producţia din unele sectoare industriale erau la data arestării lui Ghiţulescu clasificate drept secrete de serviciu, celelalte informaţii nefăcând decât să lezeze imaginea regimului comunist. Mărturisirile făcute în cadrul anchetei, aşa cum o demonstrează cazul Vorvoreanu, trebuie privite însă cu maximă precauţie.

[58] *Cartea Albă a Securităţii*, vol. III, S.R.I., Bucureşti, 1995, p.52.

[59] A.M.R., fond Microfilme, rola AS_2-127, c.353-354.

francez"[60]. Iată că, cel puțin în acest caz, regimul comunist dovedea că este capabil atunci când propriile interese o cereau, să nu-şi mai respecte propriile legi. În acest fel, regimul comunist recunoştea indirect că scopul pentru care montase aceste procese ținea mai mult de atingerea unor obiective de natură ideologică, respectiv de creare a unui sistem de gândire şi acțiune monolitică şi nu datorită gravității faptelor acuzaților[61]. De altfel, odată cu oficializarea începutului „restrângerii funcției represive a statului nostru democrat-popular" începută ca rezultat al Congresului al III-lea al P.M.R., din iunie 1960, au urmat şi alte eliberări, printre care şi cea al lui Ion Vorvoreanu[62]. Astfel, şi Ghițulescu, care nu dorea decât să fugă din țară, şi Vorvoreanu, care a fost prins într-un mecanism kafkian[63], au fost doar victime ale regimului comunist. Pentru alți acuzați, sfârşitul a fost tragic[64] şi măcar în amintirea suferințelor pe care aceştia le-au îndurat, trebuie să arătăm şi modul în care se făcea protejarea secretului de stat în acea perioadă.

Organizarea apărării secretului de stat

Pentru România comunistă din perioada lui Dej, imaginea spionului are două laturi: una pentru contracararea activității serviciilor secrete occidentale şi alta care derivă din logica nefastă a luptei de clasă. Cele două laturi nu există în stare pură, chiar şi în cazul prinderii şi judecării unor spioni existând o mare doză din această gestiune polițienească a societății, la care se mai adaugă tensiunile din exacerbarea războiului rece şi mentalitatea de „cetate asediată" a regimului Astfel, în şedința Biroului Politic al C.C. al P.M.R. din 2 septembrie 1953, Gheorghiu-Dej afirma: „Sunt câteva procese de agenturi imperialiste care urmează să fie terminate. Ancheta este gata, s-au terminat lucrările şi urmează să aibă loc procesul. E vorba de agenții ale serviciilor de spionaj francez, american, englez, austriac, al Vaticanului şi

[60] Ibidem, c.361.
[61] Petre Toma Ghițulescu a fost grațiat prin Decretul Prezidiului M.A.N. nr.39/6 februarie 1959. A decedat în 1983, la Bucureşti.
[62] Ion Vorvoreanu a fost grațiat prin Decretul Consiliului de Stat nr.482/19 iunie 1962 (A.C.N.S.A.S. fond Penal, dosar nr.138, vol.3, f.52). Prin Decretul Consiliului de Stat nr.180/1963 i-a fost aprobată cererea de renunțare la cetățenia română.
[63] Astfel, Vorvoreanu nu avea precizate în scris atribuțiile sale pe lângă misiunea militară britanică, primind însărcinările, în mod verbal, de la şeful său, colonelul Vasescu.
[64] Conform mărturiei lui Corneliu Coposu, soția sa Arlette „a fost condamnată la 25 de ani de muncă silnică pentru înaltă trădare, făcând 14 ani de puşcărie la Mislea şi la Miercurea Ciuc". A murit în 1965, după ce a fost eliberată „fiind roasă de mizeria pe care a îndurat-o în puşcărie". (Corneliu Coposu, *Confesiuni. Dialoguri cu Doina Alexandru*, Editura Anastasia, Bucureşti, 1996, pp.113, 246). France Marcovici a murit în detenție, în penitenciarul Mislea, la 6 iunie 1958 (Mihai Pelin, *Un veac de spionaj, contraspionaj şi poliție politică. Dicționar alfabetic*, Editura Elion, Bucureşti, 2003, p.177). Nu deținem alte date despre celelalte persoane implicate în aceste procese.

francmasoni"[65]. În legătură cu aceştia din urmă, datorită faptului că există foarte multe asemănări între societăţile oculte şi partidele de tip totalitar, cum ar fi existenţa unui anumit ritual, liderul comunist se simţea dator să facă următoarea delimitare: „Ne gândim că n-ar fi bine să apară aceştia ca francmasoni, pentru că ei nu pentru francmasonerie au fost arestaţi, ci pentru muncă de spionaj în favoarea unuia sau altuia din statele imperialiste. N-ar fi nici just întrucât mulţi dintre aceşti francmasoni în străinătate iau parte în comitete de luptă pentru pace"[66]. O altă delimitare se opera şi în cazul sioniştilor, deşi în cazul acestora, tocmai această trăsătură din activitatea lor le adusese acuzaţia de spionaj, Gheorghiu-Dej nefăcând altceva decât să dea o aparenţă de legalitate: „Mai sunt şi unii agenţi ai Israelului care au activitate de spionaj în favoarea americanilor, ai Intelligence Service-ului, care vor fi judecaţi în calitate de agenţi ai acestor servicii de spionaj, pentru a nu se da prilej ca şi cum am avea ceva cu organizaţiile sioniste, sau cu elementele aparţinând acestor organizaţii. N-au decât să se desolidarizeze sioniştii de oamenii aceştia care au făcut spionaj. Noi de unde să ştim că ei sunt sionişti, noi am dat peste ei făcând spionaj. În ce măsură statul Israel a încurajat sau nu, asta pot ei să ştie mai bine decât noi"[67].

Fervoarea revoluţionară era de asemenea prezentă în epocă. Ca atare, judecarea şi stabilirea verdictului în cazul celor învinuiţi de spionaj era realizată de membrii Biroului Politic, justiţia neavând decât rolul de a pronunţa o sentinţă hotărâtă de alţii. Următorul fragment din stenograma şedinţei este relevant în acest sens:

„Tov. Gheorghiu-Dej: O parte dintre ei, asupra cărora nu s-au stabilit suficiente dovezi, nu îi vom condamna. Însă propun să se termine cu toate aceste procese. Să fie procese închise, nu publice. Despre unele sau altele-dacă ne convine-putem să scriem, despre unele mai mult, despre altele mai puţin, după importanţă.

Tov. Chişinevschi: Se poate da un comunicat, fără să fie cu participare publică.

---

[65] A.M.R., fond Microfilme, rola AS_1-408, c.691.
[66] Ibidem.
[67] Ibidem. După 1944, a început un conflict acut între mişcarea sionistă care avea nevoie de tineretul evreu pentru a construi o patrie a poporului evreu în Eretz Israel şi comuniştii care vroiau să folosească acest tineret la realizarea scopurilor lor. Ridicări masive ale sioniştilor au avut loc în principal în 1949 şi, mai ales, în 1950. Pe lângă acuzaţia de spionaj, cei arestaţi trebuiau să mărturisească şi alte „fapte": că au complotat împotriva regimului, că au indus în eroare populaţia evreiască ducând-o în Israel, pentru a servi drept carne de tun imperialiştilor, precum şi colaborarea cu reacţiunea împotriva clasei muncitoare (A.L. Zissu, *Sionişti sub anchetă. Declaraţii, confruntări, interogatorii, 10 mai 1951-1 martie 1952,* Editura Edart-FFP, Bucureşti, 1993, p.263).

Tov. Gheorghiu-Dej: Toţi merită pe baza legilor Republicii noastre, să fie împuşcaţi, dar întrucât sunt prea mulţi şi ar putea să arate a un fel de măcelărie, vom trebui să le administrăm pedepsele la închisoare, numai în cazuri excepţionale, în 1-2 cazuri, să fie condamnaţi la moarte.

Tov. Chişinevschi: Unde e vorba de teroare…

Tov. Gheorghiu-Dej: Nu numai teroare. Sunt unii care au făcut lucruri grozave, au dat inamicului secrete de stat foarte serioase. Deci unii dintre ei trebuie să fie condamnaţi la moarte. Eu spun că aproape toţi merită acest lucru, dar este o masă de oameni, nu poţi să-i măcelăreşti pe toţi..

Tov. M. Constantinescu: Pe conducători.

Tov. Borilă: 2-3 în fiecare proces, altfel îi încurajăm.

Tov M: Constantinescu:Cei care au activizat (sic!) şi pe alţii.

Tov Gheorghiu-Dej: De acord cu propunerea? (Toţi tovarăşii sunt de acord)”[68].

Apoi, în diferite şedinţe cu activul de partid au fost popularizate o serie de acţiuni ce vizau pregătirea contrainformativă a membrilor de partid, precum şi semnalarea caracterului nociv pe care le pot lua nerespectarea apărării secretului pentru interesele partidului şi ale statului. Astfel, la şedinţa cu activul C.C. al P.M.R. în legătură cu problema vigilenţei politice, revoluţionare, din 3 septembrie 1953, la o zi după şedinţa Biroului Politic, Iosif Chişinevschi, după ce a reamintit că „în Hotărârile Partidului se indică obligativitatea păstrării secretului de partid şi de stat” s-a angajat într-o lungă pledoarie pentru respectarea acestor cerinţe. Principala motivaţie era aceea că „orice uitare a unui bileţel, a unui număr de telefon într-un colectiv de muncă de la conducerea partidului, din sediul conducerii partidului, din secţii, din organizaţia de partid până la organizaţia de bază, este o crimă, pentru că duşmanul foloseşte orice spărturi pentru a descoperi fire, a afla anumite secrete. Orice pierdere a unui act care câtuşi de puţin caracterizează un activist de partid este o trădare, pentru că aceasta uşurează agenturilor de spionaj să studieze caracterul activistului, relaţiile sale, legăturile sale cu oamenii, relaţiile sale de familie, atitudinea sa faţă de soţie sau a soţiei faţă de soţ, şi jonglând, manevrând şi folosind o slăbiciune sau alta să caute să prindă în labele lor murdare, în capcana lor, unii

---

[68] A.M.R., fond Microfilme, rola AS_1-408, c.691-692.

oameni slabi de-ai noştri, pentru a-i transforma în trădători, în agenţi ai lor”[69]. Acestea erau practicile spionilor de care cetăţenii trebuiau să se ferească. Ceea ce Chişinevschi uita să amintească era faptul că aceleaşi metode pentru realizarea dezbinării erau folosite şi de statul comunist în controlarea şi spionarea propriilor cetăţeni.

În continuare, vicepreşedintele Consiliului de Miniştri oferea două cazuri de neglijenţă în apărarea secretului: „Într-o întreprindere care construia anumite obiective de apărare antiaeriene, a fost găsit seiful cu planuri deschis. Făcându-se cercetări, responsabilul direct al acestei întreprinderi spune: «Ce vă alarmaţi atâta? A fost deschis un seif, dar planurile sunt toate la locul lor»”[70]. Al doilea exemplu se referea la necesitatea protejării secretului de partid, o aluzie clară la practicile serviciilor secrete. „În unele regiuni, sau chiar şi la centru se întâmplă asemenea cazuri: nici mai mult, nici mai puţin, decât într-un sector al Carnetului de Partid şi al Statisticii s-au găsit 70 de carnete de partid ridicate de la elementele excluse, 137 dosare ale unor membri de partid care urmează să fie excluşi şi alte asemenea bazaconii”[71]. Într-adevăr, serviciile de spionaj pentru o mai bună acoperire a agenţilor clandestini lansaţi într-un teritoriu străin au nevoie de documente de acoperire. Confecţionarea acestora se face după documente originale sustrase, numai că în cazul României cel mai sugestiv exemplu nu era cel al vreunui agent occidental, ci al lui Vitali Holostenko, care din 1949 şi până în 1953 lucrase în Securitate şi primise sarcină să procure documente româneşti care puteau oferi o acoperire eficientă a ilegalilor din Occident, în caz de deconspirare, ponoasele trăgându-le România.[72]

Generatoare de suspiciuni era şi situarea unor sedii ale unor organizaţii de partid şi de stat în locuri care nu permiteau protejarea secretului. Grigore Răceanu, care deţinea la rândul său o funcţie în aparatul C.C., semnala următoarea situaţie:

„Vis-a vis de noi stau americani şi englezi. Acest lucru poate să uşureze duşmanului să fotografieze, să aibă evidenţa persoanelor care vin la secţia noastră. La noi vin activiste din străinătate care vor să vorbească cu Secţia şi nu putem face acest lucru ca să nu dăm chiar toată evidenţa acestor persoane pe mâna vecinilor. (…) Lângă noi mai este şi un sediu al Gospodăriei de Partid şi ar trebui să fie luate măsuri

[69] Ibidem, rola AS_1-1523, c.70.
[70] Ibidem.
[71] Ibidem, c.71.
[72] Neagu Cosma, Ion Stănescu, *În anul 1968 a fost programată şi invadarea României. Informaţii inedite din interiorul Serviciilor Speciale ale României*, Bucureşti, 1999, p. 37.

să fim ori noi evacuați ori ei"[73]. Posibilitatea scurgerii unor informații care puteau ajunge la serviciile de informații străine dar şi la proprii cetățeni constituia o adevărată obsesie pentru conducerea partidului. Astfel, Petre Lupu, şeful Direcției Treburilor a C.C. al P.M.R., atrăgea atenția: „Deci trebuie atenție şi cu hârtiile, cu cheile, cu gura. După voce cunosc de la Secția de Propagandă o serie de tovarăşi care vorbesc la telefon, mai ales pe tovarăşa Rogojinschi. Cred că este comoditate, că se poate închide ferestrele când se vorbeşte la telefon. (…) Se țipă foarte tare şi li-e cald cu geamurile închise. Când vorbesc la telefon să le închidă, sau să meargă în altă cameră de unde nu se aude[74]. (…) Faptul că unele informații ajungeau în afara țării a fost pus în discuție de Leonte Răutu, şeful secției de propagandă şi agitație a C.C. al P.M.R.: „De pildă, la noi a fost o adunare mai largă în acest sediu, unde au fost invitați tovarăşi care lucrează în aparat şi din afară, tovarăşi de la diferite instituții cu care avem de-a face. S-au discutat o serie de probleme politice. N-au trecut nici 10 zile, şi un post de radio străin, într-o emisiune pe care a făcut-o, a redat că cutare persoană, la o adunare, a spus cutare lucru, care s-a spus aici în sediu. Noi până acum n-am putut stabili de unde a provenit acest lucru"[75].

O altă problemă era şi efectuarea controalelor pentru verificarea apărării secretului. Grigore Răceanu amintea că „tovarăşii din toate Secțiile nu fac suficient în aplicarea dispozițiilor C.C., să controleze pe teren felul cum se apără secretul de partid în regiuni, deşi s-a dat această sarcină. Controlul nu este suficient pentru că se face numai la 3-4 luni. Eu am găsit la un comitet raional în biroul primului secretar, care era acolo de 4 ani, sub cristal, planul foarte detaliat al oraşului respectiv, oraş industrial de mare importanță, cu uzinele şi fabricile cutare, cu regimentul cutare, depozitul de muniții cutare, cu un cuvânt cu toate obiectivele militare, industriale. Şi cât timp a stat acest plan acolo? Doi ani"[76].

Necesitatea elaborării unor „instrucțiuni asupra organizării manipulării documentelor secrete şi strict secrete din cadrul ministerelor, instituțiilor şi întreprinderilor R.P.R." au determinat Biroul Politic al C.C. al P.M.R. ca, în şedința din 6 martie 1954, să aprobe un proiect de instrucțiuni în acest sens acesta „urmând a fi îmbunătățit cu observațiile ce le vor face în scris tov. Gh. Apostol, Chivu Stoica şi Coliu Dumitru". Proiectul de instrucțiuni astfel îmbunătățit urma să fie citit în şedința

---

[73] A.M.R., fond Microfilme, rola AS_1-1523, c.77.
[74] Ibidem, c.80.
[75] Ibidem, c.87.
[76] Ibidem, c.79.

Consiliului de Miniştri şi înmânat miniştrilor după ce era aprobat[77]. Tot la această şedinţă s-a hotărât ca Alexandru Drăghici şi Alexandru Moghioroş, „folosind principiile existente la partid în ce priveşte păstrarea documentelor secrete”, să întocmească un proiect de hotărâre a Consiliului de Miniştri care urma să prevadă „aprobarea instrucţiunilor asupra organizării manipulării documentelor secrete şi strict secrete din cadrul ministerelor, instituţiilor şi întreprinderilor, obligaţia pentru miniştri de a cere avizul M.A.I. atunci când vor să numească funcţionari la birourile speciale, sarcina miniştrilor de a elimina din birourile speciale elementele necorespunzătoare din punct de vedre al încrederii politice”[78]. Cu acest prilej, Alexandru Drăghici a primit sarcina să pregătească un raport scris „despre constatările făcute în controlul efectuat de M.A.I. şi comisia de partid, cu privire la păstrarea secretului de stat în diferite ministere şi instituţii”[79].

Pragmatismul politic are legătură şi cu problemele care apar după moartea lui Stalin. Obsesia păstrării cu orice preţ a puterii venea în contradicţie cu cerinţele noii conduceri de la Kremlin, de realizare a destalinizării. Mişcarea de răspuns a conducerii de la Bucureşti a fost cea de reluare a relaţiilor cu Occidentul. Străinii care veneau acum în România nu mai puteau fi priviţi ca „agenţi ai imperialismului” şi expulzaţi, ci era necesar, dat fiind perioada de destindere, să se colaboreze cu aceştia. Pentru prevenirea divulgării datelor şi informaţiilor cu caracter secret, puterea comunistă a elaborat mai multe acte normative ce reglementau păstrarea, manipularea şi multiplicarea documentelor secrete de stat: Hotărârea Guvernului nr.343/1951, cu privire la înfiinţarea birourilor pentru păstrarea secretului de stat, H.C.M. nr.1489/1951, privind înfiinţarea organelor speciale pentru muncă şi mobilizare şi economie militară, Decretul 71/1958, cu privire la stabilirea regimului hărţilor, planurilor, schiţelor şi documentelor topografice, Decretul 332/1958, care reglementa condiţiile de filmare, fotografiere şi efectuare a lucrărilor de arte plastice pe teritoriul R.P.R. precum şi H.C.M. nr.1269 din 8 septembrie 1958, prin care se aprobau instrucţiunile privind păstrarea, manipularea şi multiplicarea documentelor secrete de stat, în cadrul ministerelor, instituţiilor şi întreprinderilor din R.P.R.[80].

Pe baza acestor acte normative, Alexandru Drăghici a aprobat instrucţiunile nr.144 din 10 ianuarie 1959, privind munca organelor M.A.I. pentru păstrarea

---

[77] Idem, rola AS_1-408, c.674.
[78] Ibidem, c.675.
[79] Ibidem, c.674.
[80] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr.110, f.3.

secretului de stat. Potrivit acestor instrucțiuni, organele de securitate trebuiau să controleze şi să îndrume activitatea birourilor pentru păstrarea documentelor secrete de stat, ce fuseseră create în instituțiile şi întreprinderile ce lucrau cu asemenea documente; să avizeze persoanele propuse pentru a lucra în birourile de păstrarea documentelor secrete de stat, în organele speciale (cei care se ocupau de producția de apărare), schemele de încadrare a birourilor pentru păstrarea documentelor secrete şi nomenclatura funcțiilor care aveau contingență cu documente şi munci ce constituiau secrete de stat; să avizeze persoanele propuse pentru acces la munci şi documente secrete, strict secrete şi strict secrete de importanță deosebită în conformitate cu prevederile H.C.M. nr.2077/1957; să emită autorizații speciale pentru filmare, fotografiere sau executări de lucrări de artă plastică în obiectivele care prin natura lor reprezentau secrete de stat; să organizeze supravegherea informativă asupra modului cum se respectă reegimul de păstrare şi manipulare a documentelor secrete de stat de toate categoriile şi urmărirea elementelor suspecte de activitate de spionaj[81].

Pentru îndeplinirea acestor atribuții, organele de securitate efectuau o serie de verificări asupra persoanelor propuse pentru „acces la munci şi documente secrete, strict secrete şi strict secrete de importanță deosebită". Verificările se făceau numai asupra persoanei respective, iar în cazul când apăreau suspiciuni asupra unor rude apropiate (frați, surori, soț, soție, copii majori) atunci se verificau şi aceştia, procedându-se în acelaşi fel. De asemenea, lucrătorul operativ era obligat să obțină copiile tuturor materialelor compromițătoare care apăreau în cursul verificărilor, pentru a-i putea servi la hotărârea ce urma să fie luată în vederea avizării persoanei respective[82]. Nu puteau obține accesul la documente secrete de stat persoanele despre care verificările stabiliseră că desfăşuraseră activitate în organizațiile legionare sau alte organizații cu caracter fascist, în diferite partide burgheze, organizații sau asociații cu caracter contrarevoluționar, secte religioase interzise de lege care avuseseră sau continuau să aibă legături cu spioni, trădători de patrie ce se găseau în diferite țări capitaliste, elementelor care s-au bucurat de privilegiile capitalului străin, foşti moşiei, chiaburi, precum şi a altor exploatatori. Totodată, puteau fi date avize negative şi persoanelor care aveau rude apropiate (frați, surori, soț, soție, copii majori) şi făceau parte din una din categoriile de „elemente duşmănoase" arătate mai sus, dacă verificările stabiliseră că întrețtinuseră sau continuau să întrețină legături apropiate cu

[81] Ibidem, f.3-4.
[82] Ibidem, f.4.

aceştia. În situația în care verificările stabiliseră că persoana pentru care se ceruse aviz sau o rudă apropiată a acesteia era urmărită într-o acțiune informativă pentru „activitate contrarevoluționară" sau era semnalată de agentură cu „activitate duşmănoasă", avizul ce urma să se dea se stabilea de comun acord cu organul care-l urmărea pe cel în cauză. Dacă se stabilea că nu dăuna acțiunii de urmărire a persoanei respective, i se putea da aviz negativ, iar în cazul în care desfăşurarea în bune condițiuni a acțiunii implica necesitatea avizului respectiv, se recomanda ca el să fie dat, iar organul care-l urmărea pe cel avizat trebuia să ia toate măsurile necesare prevenirii oricărei încercări a acestuia de a înstrăina secretele cu care venea în contact[83].

Instrucțiunile permiteau practic amestecul Securității în toate instituțiile în care funcționau Birouri de Documente Secrete. În exercitarea acestor atribuții, organele M.A.I. aveau ca sarcină „să creeze o agentură capabilă să preîntâmpine transmiterea unor date secrete serviciilor de spionaj imperialiste şi să ducă acțiuni informative împotriva tuturor elementelor ce sunt suspecte de activitate de spionaj". Agentura se recruta „în primul rând, în acele sectoare unde se concentrează cele mai multe documente secrete de stat, pentru a stabili cum sunt respectate prevederile instrucțiunilor aprobate de H.C.M. 1269/1958 şi a identifica persoanele care manifestă interes pentru a intra în posesia unor date care n-au nimic comun cu activitatea lor zilnică"[84].

În cazul disparițiilor actelor şi documentelor cu caracter secret de stat, lucrătorul operativ trebuia „să se deplaseze imediat la fața locului şi să efectueze cercetări minuțioase". Conform instrucțiunilor, cercetările nu trebuiau să înceteze „până la găsirea documentului şi stabilirea vinovaților". Persoanele care se făceau vinovate de pierderea, înstrăinarea, sustragerea datelor sau documentelor secrete de stat sau care comiteau sub orice formă abateri de la regulile apărării secretului de stat intrau sub incidența art.190, 191 şi 197 din Codul Penal modificate prin Decretul nr.318 din 21 iulie 1958.[85]

Mai erau de asemenea şi problemele care decurgeau din preluarea puterii. Asaltul asupra societății româneşti are loc pentru transformarea acesteia în conformitate cu modelul stalinist. Pentru prima dată conducătorii îşi dau seama că

[83] Ibidem, f.6.
[84] Ibidem, f.11.
[85] Ibidem, f.12.

societatea este nu numai mobilizată, ci şi paralizată de frică. Revenirea la principiile leniniste clamată în toate ţările blocului răsăritean, are darul în mod ironic de aducere aminte a ineficienţei aparatului guvernamental sufocat de o birocraţie supradimensionată şi parazitară. Iar dacă sovieticii îl foloseau pe Gonciarov în realizarea de analogii[86], pentru comuniştii români ar fi fost bun Caragiale[87]. Pe de altă parte, cultura politică a elitei conducătoare formată în anii ilegalităţii, prin stabilirea unui contact organizaţional cu categoria secretului[88], a deschis acestuia calea unei proliferări inimaginabile în alte condiţii.

Principala problemă era în special modul în care se făcea accesul la documentaţia tehnică şi la activitatea biroului de documente secrete care, potrivit concepţiei din epocă, trebuia să înlăture „posibilitatea agenţilor serviciilor de spionaj imperialiste, de a cunoaşte şi sustrage documente, date sau produse care constituie secrete de stat şi pentru organizarea, manipularea şi păstrarea acestora în condiţiuni cât mai bune”[89]. Astfel, la şedinţa Consiliului de Miniştri din 3 iunie 1953, Mihai Suder, ministrul Industriei Lemnului, Hârtiei şi Celulozei (1952-1953), critica tendinţele de secretizare aberantă: „Dacă s-ar putea să se revizuiască ceea ce este secret, pentru că există tendinţa că totul este secret. Orice funcţionar care face un referat de o importanţă minimă scrie pe el «secret.». (…) De exemplu biele – manivelele, trăgătoare de cizme. Ele sunt puse în planul special, sunt secrete”. Dar, acelaşi ministru semnala faptul că o lucrare nu era protejată de privirile celor din afară: „Am fost într-o zi la o fabrică de-a noastră, unde s-au făcut o serie de căruţe, frumos vopsite care încă stau în curtea fabricii. Tov. Ştefănescu spune că nu le ridică pentru că nu are unde să le pună. Acest lucru nu este just, pentru că este o lucrare secretă şi ele se pot observa”[90].

Această situaţie îşi avea însă explicaţia în însuşi caracterul regimului comunist. După cum observa Raymond Aron, un regim de tip sovietic în raport cu

---

[86] La şedinţa Biroului Politic din 6 martie 1922, Lenin, exasperat de noua birocraţie ce se instaurase, a afirmat: „E de ajuns să priveşti cum ţinem mereu şedinţe, cum lucrăm în comisii, ca să poţi spune că vechiul Oblomov a rămas, şi va trebui vreme îndelungată să-l speli, să-l cureţi, să-l scarmeni şi să-l scuturi.” (Citat în F.E.Dzerjinski, *Despre îmbunătăţirea muncii aparatului de stat (23 iunie 1926),* în *Opere Alese,* Editura Politică, Bucureşti, 1959, p.313).

[87] Belu Zilber, judecat în procesul Pătrăşcanu, într-o lucrare semnată cu pseudonim face următoarea remarcă: „socialismul în România trebuie să poarte pecetea lui I.V.Stalin şi Ion Luca Caragiale” (Andrei Şerbulescu, *Monarhia de drept dialectic*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1991, p.39).

[88] István Király V., *op. cit.,* p.77.

[89] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr.110, f.3.

[90] Florian Banu, *Secretul de stat în România Populară sau despre societatea ermetică*, în „Dosarele Istoriei”, nr.10 (86)/2003, pp. 52-54.

unul de tip occidental, prezintă două caracteristici majore. Regimul de tip sovietic tindea să stabilească o confuzie între societate şi stat, în timp ce modernitatea crea sau accentua această distincţie, diferenţiind funcţiile politice de alte organizaţii profesionale sau politice care erau independente unele faţă de altele şi legitim rivale. În timp ce în Estul Europei gestionarii muncii colective erau, de la activitatea din cadrul întreprinderii şi până la instituţia care se ocupa cu elaborarea planului dependenţi de stat, accentuându-se astfel birocraţia, în Vest aceşti gestionari erau formaţi din mai multe categorii (proprietari, manageri, funcţionari de stat)[91]. Această deosebire de optică în privinţa organizării muncii a făcut diferenţa, ducând în final la falimentul regimului de tip comunist pe care nici un fel de secretizare sau închidere a societăţii în faţa unei libere comunicări cu Occidentul nu putea să-l salveze.

Publicat în „Studii şi materiale de istorie contemporană", serie nouă, volumul III, 2004, pp. 117-138.

[91]Raymond Aron, *op. cit.*, p.137. Prin birocraţie se înţelege orice structură din cadrul unei organizaţii care îndeplineşte funcţia de coordonare a activităţilor şi de control al executanţilor. Nefiind independente una faţă de alta, relaţiile dintre cele două funcţii depind de contextul politic general, de structura politică proprie la un moment dat unei naţiuni. Prin contrast, birocraţia socialistă va accentua în primul rând funcţia de control. Controlul executanţilor devine extrem de important, coordonarea activităţilor apărând ca o consecinţă a acestuia. Cu alte cuvinte, coordonarea are loc prin control, devenind adesea sinonimă cu el. (Pentru detalii, vezi David Beetham, *Birocraţia*, Editura Du Style, Bucureşti, 1998).